

AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

En meningsfull tillvaro

En studie om äldres känsla av meningsfullhet genom hemtjänstens verksamhet

Therese Bastbacken & Rebecka Hallgren

2013

Examensarbete, grundläggande nivå, 15hp

Sociologi

Socionomprogrammet

Handledare: Stig "Loffe" Elofsson

Examinator: Peter Öberg

Sammanfattning

Syftet med denna studie har varit att undersöka i vilken grad en omsorgsmottagare upplever en meningsfull tillvaro utifrån beviljade hemtjänstinsatser. Studien har bedrivits genom en halvstrukturerad, kvalitativ intervjumetod med omsorgsmottagare, omsorgsgivare samt biståndshandläggare och analyser av empirin har utgått från symbolisk interaktionism och dramaturgisk rollteori. Vi har funnit att det som är centralt för den enskilde för att känna meningsfullhet är den sociala interaktionen tillsammans med andra människor, att boendemiljön är trivsamt och önskvärd samt att den enskilde har en känsla av trygghet. Trots det faktum att omsorgs- och serviceinsatser, i olika grad, påverkar dessa aspekter är studiens viktigaste slutsats att de enskilda vanligtvis inte sammankopplar beviljade insatser med känslan av meningsfullhet.

Nyckelord: Äldre, Hemtjänst, Välbefinnande, Livskvalitet, Meningsfullhet

Databaser: Academic Search Elite, LIBRIS, Discovery, ProQuest

Abstract

A meaningful existence

The purpose of this study was to examine the degree to which a care recipient is experiencing a meaningful existence by established homecare services. The study was conducted through a structured, qualitative interview method with care recipients, carers and care managers, analysis of empirical data has been based on symbolic interaction and dramaturgical perspective. We have found that crucial for the individual to feel meaningfulness is social interaction with other people, that the living environment is satisfying and desirable, and that the individual also possesses a sense of security. Despite the fact that the home care services, to varying degrees, affect these aspects, the study's main conclusion is that individuals usually do not associate the granted proceedings with the sense of meaningfulness.

Key words: Elderly, Homecare service, Wellbeing, Quality of Life, Meaningfulness

Förord

Vi vill börja med att rikta vårt tack till de yrkesverksamma som har avsatt sin tid för att delta i vår studie.

Vi vill även rikta vårt varmaste tack till de omsorgsmottagare som har välkomnat oss in till sina hem. Tack även till vår handledare Stig "Loffe" Elofsson som har handlett oss under arbetets gång och levererat värdefulla kommentarer och synpunkter.

Avslutningsvis vill vi rikta vår uppskattning till våra nära och kära som har visat oss en stor förståelse och uppmuntran under denna tidskrävande period. Vi vill även poängtera att vi bär ett lika stort ansvar för alla delar i denna studie.

Utan er alla skulle inte detta ha varit genomförbart, Tack!

Therese och Rebecka

"Tacksamhet är den svåraste känsla att förmedla, speciellt när den är djup"

Felix Frankfurter

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund.....	1
1.2. Problemformulering.....	2
1.3. Avgränsningar.....	2
1.4. Syfte.....	3
1.5. Frågeställningar.....	3
1.6. Förförståelse.....	3
1.7. Disposition.....	3
2. Kunskapsområde.....	4
2.1. En meningsfull tillvaro.....	4
2.2. Hemtjänst.....	6
2.3. Sociala kontakter.....	6
2.4. Trygghet.....	7
2.5. Lagar och riktlinjer.....	8
3. Begreppsdefinition.....	8
4. Teoretisk referensram.....	9
4.1. Symbolisk interaktionism.....	9
4.2. Erving Goffmans dramaturgiska rollteori.....	10
5. Metodologiskt förhållningssätt.....	11
6. Forskningsmetod.....	12
6.1. Urval.....	12
6.2. Validitet.....	12
6.3. Reliabilitet.....	13
6.4. Generaliserbarhet.....	14
6.5. Etiska ställningstaganden.....	14
6.6. Metoddiskussion.....	15
7. Resultatredovisning.....	16
7.1. En meningsfull tillvaro.....	16
7.2. Trygghet.....	18
7.3. Social interaktion.....	19
7.4. Boende.....	20
7.5. Lagar och riktlinjer.....	21

7.6. Hemtjänsten	22
7.7. Uppfattning av hjälpbehov och förväntningar på hjälpen	22
8. Analys.....	24
8.1. Den interagerande människan och hennes roller	24
8.2. Frontstage och backstage.....	24
8.3. Avvikande roller	25
9. Diskussion	26
9.1. Sammanfattande resultatbeskrivning.....	26
9.2. Resultatdiskussion	27
9.3. Sammanfattande metoddiskussion	29
9.4. Förslag till fortsatt forskning	29
10. Litteraturförteckning	30
Bilaga 1.	33
Bilaga 2.	34
Bilaga 3.	35
Bilaga 4.	36
Bilaga 5.	37

1. Inledning

För att uppnå en meningsfull tillvaro samt få sina behov tillfredsställda, vänder sig flertalet äldre människor till den kommunala hemtjänsten. Vad innebär då ett behov och vad är det som anses vara meningsfullt? En första tanke som uppstår hos många är att om det finns ett behov som blir tillfredställt så leder det till en meningsfull tillvaro. Så är möjligen fallet också för flertalet människor, men uppstår det någon skillnad i de fall där behoven inte kan tillgodoses på egen hand. Vår studie belyser relationen mellan den äldre människan och känslan av meningsfullhet med ett hänsynstagande till att begreppen meningsfullhet och behov innefattar flera aspekter. Aspekter som alla inte nödvändigtvis omfattas av de kommunala hemtjänstinsatser och som är möjliga att bevilja. Vad är det då, i dessa fall, som gör att en äldre människa med ett omsorgsbehov upplever en meningsfull vardag?

World Health Organization (2012) framhäver bilden av att dagens individer, genom tillgång till offentlig information, har en större medvetenhet kring de valmöjligheter och insatser som finns att tillgå. Denna medvetenhet bidrar till att individer är mer insatta i den egna situationen och följaktligen har en vilja till att också påverka den. I samband med en större medvetenhet bland äldre individer blir det vanligare med kännedom om vad som kan förväntas och krävas utifrån ett beviljat beslut enligt SoL. Genom tillgänglig information kan en meningsfull tillvaro främjas då individen har kunskap om sina rättigheter. Hemtjänstens verksamhet skall sträva efter att omsorgsmottagare har en delaktighet i handlägningsprocessen och i insatsernas utföranden. Delaktighet har sin grund i att individen har en medvetenhet om och vilja till att påverka den egna situationen.

1.1. Bakgrund

Socialt arbete i dagens samhälle har en stark koppling till biståndshandläggning och hemtjänstverksamhet som regleras genom socialtjänstlagen (SoL). Socialtjänstlagen är en ramlag med målinriktning, vilket innebär att de mål och delmål som skall uppfyllas i verksamheter regleras i lagen men att, det i utförandet, finns tolkningsutrymmen för de kommuner och privata verksamheter som tillämpar socialtjänstlagen (Elmér, Blomberg, Harrysson & Petersson 2000).

Äldreomsorgen skall verka för främjandet av meningsfullhet, en reglering som innefattas i SoL efter beslutandet om lag (2001:453). Verksamheten regleras av flertalet lagstiftningar i SoL (se bilaga 1) men bakgrunden till vår studie har emellertid sin utgångspunkt i 5 kap. § 4 SoL som lyder;

Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. (Norström & Thunved 2011)

För att främja äldres meningsfullhet enligt 5 kap. § 4 SoL reglerar den inledande lagstiftningen 4 kap. § 1 SoL den enskildes rätt till bistånd och utgör grunden för biståndsprövning och handläggningsprocessen. För att främja en meningsfull tillvaro består biståndsprövningen av en kartläggning av information som tar hänsyn till vilka behov och resurser som existerar. En viktig aspekt att ha i åtanke under utredningens gång är att den som ansöker om insatser för att få sina behov tillgodosedda kan finna svårigheter i att formulera och uttrycka sina faktiska behov. Under bedömningen av den insamlade informationen utförs analyser av de uppgifter som har framkommit och dessa ställs i relation till den lagstiftning och de kommunala riktlinjer som är aktuella (Socialstyrelsen 2013). Mellström (2006) belyser den centrala aspekten i kravet att det är den enskilde som önskar hjälpinsatser. Det bidrar till främjandet av meningsfullhet då begreppet sammankopplas med individuella behov.

1.2. Problemformulering

En äldre individ ansöker om hemtjänstinsatser via sin kommun och aktualiseras därefter hos en biståndshandläggare för utredning och beslut. Den kommunala hemtjänsten skall, efter beslut från handläggaren, tillgodose äldres hjälpbehov, fysiska såväl som psykiska. Problem som kan uppstå vid utredning är att den som ansöker om hjälp och stöd finner svårigheter i att uttrycka vad denne egentligen är i behov av för hjälp, att biståndshandläggaren tolkar hjälpbehovet på fel sätt eller att omsorgsgivaren inte utför hjälpen i enlighet med omsorgsmottagarens egenliga behov eller önskan.

1.3. Avgränsningar

Studien har avgränsats till den kommunala verksamheten och uteslutit privata aktörer med motiveringen att flertalet privata verksamheter kan erbjuda en bredare mångfald av insatser samt att riktlinjer skiljer sig åt mellan verksamheter. Av den anledningen kan det uppstå svårigheter med att kombinera kommunala och privata verksamheter utifrån studiens syfte. Studien ämnar inte att närmare belysa vilka hemtjänstinsatser som är beviljade utifrån

omsorgsmottagaren och dess relevans. Det centrala temat i studien utgörs av begreppet *en meningsfull tillvaro* oavsett om behovet är av en allvarlig eller mindre allvarlig karaktär.

1.4. Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka i vilken grad en omsorgsmottagare upplever en meningsfull tillvaro utifrån beviljade hemtjänstinsatser.

1.5. Frågeställningar

- Vad har begreppet *en meningsfull tillvaro* för betydelse utifrån parterna biståndshandläggare, hemtjänstpersonal och omsorgsmottagare?
- Vilken betydelse har beviljade hemtjänstinsatser för omsorgsmottagares upplevelse av meningsfullhet?

1.6. Förförståelse

Vi har båda tidigare varit verksamma inom äldreomsorgen, både inom hemtjänstverksamheten och inom särskilt boende. Genom våra tidigare erfarenheter med att arbeta nära äldre människor har vi en utarbetad förförståelse för sättet att förhålla oss till de äldre för ett gynnsamt möte. Genom utbildningen har vi fått kunskap gällande den rådande rättsliga processen och där väcktes ett gemensamt intresse för att utveckla våra kunskaper kring äldre människors situation.

1.7. Disposition

I det första avsnittet presenteras problemområdet och inledningen berör även frågan om studiens relevans för det sociala arbetet. I det andra avsnittet formuleras studiens syfte och de forskningsfrågor som skall besvaras genom undersökningen, dessa ligger till grund för informationsinhämtning och studiens upplägg. I det tredje avsnittet berörs det rådande kunskapsläget vilket innebär att den kunskap, genom tidigare utförda studier, som är av relevans för det valda problemområdet presenteras. Det fjärde avsnittet bygger på en redogörelse av valda begrepp och teoretiska perspektiv samt analysverktyg som brukas i forskningsprocessen. Metodstrategin framförs i det femte avsnittet. Här utformas den intervjuguide som ligger till grund för intervjuernas genomföranden utifrån vetenskapsfilosofiska och teoretiska utgångspunkter. Urval av studiens informanter och valet av analysstrategi gällande framförd data presenteras även i det femte avsnittet. Avsnittet inrymmer även diskussioner gällande forskningsetiska frågor, validitet, reliabilitet, graden av

möjlighet till generalisering och studiens begränsningar. I det sjätte avsnittet redovisas uppkomna resultat med sammanfattande kommentarer och i det sjunde avsnittet genomförs analysen utifrån vald analysstrategi. Det efterföljande åttonde avsnittet utgörs av en diskussion, här presenteras en sammanfattning av det uppkomna resultatet i förhållande till de forskningsfrågor som studien skall besvara. Rapporten avslutas med en sammanfattning av våra data förenat med teoretiska perspektiv och med den tidigare kunskapen av problemområdet. I avsnittet presenteras även en sammanfattande metoddiskussion med strategins fördelar respektive nackdelar samt förslag till fortsatt forskning.

2. Kunskapsområde

2.1. En meningsfull tillvaro

Tidigare studier gällande kunskapsområdet påvisar att äldre människor upplever en större tillfredsställelse i vardagen när de erfar att de klarar av att sörja för sin omsorg på egen hand och inte är i behov av hemtjänstinsatser. Framför allt i västvärlden anses det vara av vikt att inte vara till besvär, varken för den egna familjen eller för omsorgsgivaren och därför strävar flertalet äldre mot självständighet och att själv sörja för sina behov. Det framkommer att i de fall där det krävs hemtjänstinsatser för att tillgodose individens behov är det av stor vikt för det egna välbefinnandet att omsorgsgivaren och omsorgsmottagaren får en personlig relation. Det bidrar till att omsorgsmottagaren är den som har kontroll över sin situation såväl som sitt leverne. Att sträva efter att individer har möjlighet till sysselsättning och att göra det möjligt för dem att använda sina resurser efter egen förmåga sammankopplas med känslan av tillfredsställelse. Det är således av stor vikt att den omsorg som erbjuds ges på ett sätt som också tillåter individer att använda sina egna förmågor, att individerna erhåller känslan av att vara behövd och därav också har en betydelse i vardagen och för andra personer (Johannesen, Petersen, Avlund 2004).

Individens psykologiska acceptans har en stor inverkan på upplevelsen av livskvalitet och meningsfullhet. Butler & Ciarrochi (2007) menar att individer som har accepterat den egna livssituation har en högre livskvalitet och meningsfullhet trots att det kan förekomma oönskade faktorer i vardagen, som exempelvis reducerad hälsa. Det har även konstaterats att objektiva faktorer som ålder, hälsa och relationer har ett litet inflytande på den subjektiva upplevelsen av livskvalitet och känslan av meningsfullhet och välbefinnande.

Hemtjänsten har inte ett fullständigt ansvar för den äldre människans upplevelse av meningsfullhet och välbefinnande, men det finns en skyldighet att sträva mot det genom stöd från insatser. Ansvaret har sin grund i det beroendeförhållande som finns

mellan de äldre och omvårdnadspersonalen, med utgångspunkt från personalens yrkesutövning kan det till exempel innebära att bemöta den äldre människan vänligt och respektfullt (SOU 2008:51). Synen på ett respektfullt bemötande beskrivs av Blennberger och Johansson (2010) som menar att självbestämmandet och de förväntningar vi har på hur våra liv ska se ut måste respekteras och tillåtas ett stort utrymme. Omsorgsgivare möter flera olika omsorgsmottagare och arbetsuppgifterna är att tillgodose behov utifrån beviljade insatser. Det kan därför vara svårt att möta omsorgsmottagare som nekar till en viss hjälp även om det, till synes, står klart att det behovet existerar. Det är däremot inte alltid den hjälp som omsorgsmottagaren kan visa sig vara i behov av som är det som är meningsfullt för den enskilde. Ett behov behöver följaktligen inte ha någon given koppling till en meningsfullhet i tillvaron. En omsorgsmottagare kan exempelvis vara i behov av ett toalettbesök under natten på grund av inkontinensbesvär. Anhöriga och hemtjänstpersonal kan se ett behov på grund av att det är urin i sängen på morgonen och ett toalettbesök under natten skulle möjligtvis förhindra det. Trots att det kan vara en rimlig slutsats ligger det slutgiltiga beslutet hos omsorgsmottagaren att själv få avgöra om denne vill bli väckt under natten för att besöka toaletten. Omsorgsmottagaren kan anse att det inte är meningsfullt att få sin nattsömn störd. Här påvisas skillnaden mellan behov och meningsfullhet, det kan förmodas att toalettbesök nattetid är ett existerande behov men för omsorgsmottagaren är det en insats som inte främjar meningsfullhet.

Även då det påvisas en skillnad mellan begreppen behov och meningsfullhet beskriver Blennberger och Johansson (2010) även en sammanvägning av dem. Behov, meningsfullhet och trygghet sätts i relation till värdigt liv och välbefinnande. Värdigt liv bör betraktas som en rättighet med innebörden att alla individer skall ha rätt till ett värdigt liv med hänsyn till individuella behov. Blennberger och Johansson återger vad som kan tänkas finnas inom varje privat sfär av ”rätten till värdigt liv”. *Kroppslig integritet* som sfär belyser exempelvis centrala aspekter som uppstår vid verkställandet av stöd och omsorgsinsatser för att tillgodose den enskildes behov, exempelvis insatser i form av toalettbesök, dusch samt på- och avklädning. Det har stor betydelse att visa respekt för den personliga integriteten då det leder till att omsorgsmottagaren känner att denne fortfarande har kontroll över sin privata sfär och kroppsliga integritet. Det kan betraktas liknande en konsultation tillsammans med omsorgsmottagaren kring dennes behovsbild. Något som ingår i den *privata sfären* och kroppsliga integriteten är att inte genera en omsorgsmottagare eller sprida vidare information om denne som personen i fråga inte har godkänt. Till omsorgsmottagarens skydd finns därav sekretesslagstiftningen. I samband med självbestämmandet ingår även delaktighet, för att

bevara och frambringa ett självbestämmande bör en delaktighet innefattas. Delaktighet syftar till att det, i utförandet, ses till att omsorgsmottagaren är delaktig i hur utförandet skall gå till samt att det finns en uppmuntran till att omsorgsmottagaren skall utföra de delar av omsorgen som denne har förutsättningar för att klara av. Delaktighet bidrar även till ett delat ansvar och ömsesidig påverkan vilket betyder att både omsorgsmottagare och omsorgsgivare bör sträva efter ett så bra samarbete som möjligt.

2.2. Hemtjänst

Vid tidigt 1980-tal kan det sägas att forskning gällande hemtjänstverksamhet i det närmaste var obefintlig i akademiskt förankrad, svensk socialvetenskap. Merparten av den forskning som fanns handlade om gerontologi, åldrandet i sin bemärkelse. Traditionen gällande den skandinaviska omsorgsforskningen som tog sin början på 1980-talet med sin fokusering på det avlönade omsorgsarbetet innefattar huvudpersonerna Kari Wærness och Rosmari Eliasson Lappalainen. Forskningen kom då att beröra det faktiska innehållet i omsorgsarbetet och det centrala var inte enbart det gerontologiska åldrandet (Astvik 2003). Andelen äldre i samhället ökar frekvent och även viljan att också ha möjligheten att bo kvar i det egna hemmet, vilket är både en framtidsprognos om att en stor andel äldre kommer att nyttja hemtjänst likväl som en förklaring till varför hemtjänsten är en växande verksamhet (Sims-Gould & Martin-Matthews 2010). Det framgår däremot av Szebehely (2005) att utbredningen av hemtjänstinsatser och omsorgsmottagare har minskat i omfattning, detta trots att antalet äldre har ökat kraftigt. Utvecklingen går mot att hemtjänstinsatser fokuseras mer på individer med stora behov medan individer med behov av mindre omfattning i en allt större utsträckning får hjälp från anhöriga eller den privata sektorn. Detta ger en förklaring till varför antalet omsorgsmottagare har minskat medan antalet hemhjälpstimmar, totalt sett, har ökat.

2.3. Sociala kontakter

Evidensbaserad forskning pekar på att individer som interageras i samhället och som har ett samhälleligt engagemang tenderar att behålla en god hälsa även i högre ålder, då dessa individer har en uppmärksamhet kring det egna välbefinnandet. Individer i samhällsorienterade länder som Sverige visar en tendens till att leva längre än individer i länder som omges av ett individualistiskt tankesätt. Det påvisar vikten av att vara socialt aktiv för att behålla en god hälsa och en starkare känsla av välbefinnande (Knight, Haslam & Haslam 2010). Enligt värdighetsutredning (SOU 2008:51) bör det eftersträvas att biståndsbeslut lägger fokusering vid det sociala innehållet för att de yrkesverksamma skall besitta möjligheter till att skapa meningsfullhet i vardagen för den enskilde. Att skapa en

meningsfullhet genom den sociala sfären kan exempelvis innebära att de anställda gynnar upprätthållandet av kontakter mellan den äldre och dess anhöriga, vänner eller föreningsliv om den äldre människan har ett sådant engagemang.

Sluzki (2010) har identifierat fem processer som påvisar det sociala nätverkets roll för den enskildes hälsa och välbefinnande. Sociala relationer ger en känsla av att vara älskad och uppskattad för den enskilde, det ger en motivation till att ta hand om sig själv om det finns en vetskap om att man är behövd. Nära och tillitsfulla relationer ger även en möjlighet till emotionellt stöd, att exempelvis ventilera tankar och känslor kan förmildra stressfyllda situationer. Ett nätverk av individer kan även bistå med praktisk hjälp likväl som att de kan fästa uppmärksamhet på eventuella uppkomna sjukdomssymptom som den enskilde inte fäster avseende vid. Ett socialt nätverk kan även påverka individens hälsa och bibehållandet av den egna omsorgen genom att det kan underlätta att behålla de vardagliga rutinerna som exempelvis intag av näringsriktig mat, att ha en god hygien och en regelbunden sömn.

2.4. Trygghet

En central del av välbefinnande och meningsfullhet är känslan av trygghet. Det är alltså viktigt att skapa förutsättningar för detta så långt det är möjligt genom de insatser som ges till den enskilde och genom den kontakt som sker mellan den enskilde och de yrkesverksamma i äldreomsorgen. Att erbjuda en trygg miljö med god omsorg kan leda till att den enskilde upplever ett välbefinnande trots att det kan finnas ett behov av stor omfattning. Att skapa förutsättningar för en trygghetskänsla utifrån beviljade insatser har sitt ursprung i tillförlitlighet och en kontinuitet vad gällande de dagliga rutiner i hur behoven tillfredsställs. Det kan exempelvis handla om att informera den enskilde om förändringar gällande tidsaspekter eller den personal som skall utföra omsorgen (SOU 2008:51). Blenberger och Johansson (2010) menar att trygghet är centralt för välbefinnande och välfärd för den enskilda individen. För att främja känslan av trygghet är det främst de resurser som påverkar den yttre tryggheten som kan förändras. De resurser som är den trygghet som finns på *utsidan* är exempelvis tillgången till yrkesutövare (hemtjänstpersonal och läkare etc.), försäkringar eller den möjlighet som finns till att ha tillgång till nyheter. Individer har svårare att acceptera den egna situationen när det berör oönskade objektiva situationer som en reducerad trygghet i vardagen (Butler och Ciarrochi 2007). Yttre trygghetsfaktorer är således faktorer som påverkar acceptansen kring den rådande livssituationen. Erhållandet av trygghet i vardagen, trots omkringliggande faktorer som exempelvis reducerad hälsa, kan följaktligen bidra till en

positiv påverkan på individens acceptans kring situationer såväl som upplevelsen av livskvalitet och meningsfullhet.

2.5. Lagar och riktlinjer

En ständigt förändrande äldreomsorg för en ökad effektivitet bidrar även till en oförutsägbarhet och det krävs att alla inblandade parter har en social reflexivitet. Omsorgsmottagare bör vara medvetna om vilken hjälp de har rätt till utifrån sina behov och hur de skall gå tillväga för att söka den hjälpen. Omsorgsgivare måste besitta kännedom om vilken omsorghjälp som kan ges och exempelvis den tillåtna tidsåtgången som får användas. Likväl som att biståndshandläggare är tvungna att vara insatta i de lagrum och paragrafer som gäller såväl som föränderliga tolkningar enligt praxis (Andersson 2007).

På grund av att socialtjänstlagen är en ramlag, som tidigare har benämnts, är handläggningen komplex då bedömningen vilar på en stark självständighet. I och med det faktum att biståndshandläggare även påverkas av kommunala, ekonomiska riktlinjer är bedömningen även en balansakt mellan den enskildes faktiska behov och det rådande budgetläget. Ytterligare en komplex bedömning är termen skälig levnadsnivå, tolkningen av vad som är skäligt förändras över tid genom exempelvis den ekonomiska utvecklingen, uppfattningar och förhållningssätt (SOU 2008:51). Det framkommer däremot genom socialstyrelsen (2013) att kommunala riktlinjer och rättspraxis kan verka som ett stöd i bedömningen gällande vad som är skälig levnadsnivå, dessa riktlinjer får däremot aldrig leda till att den enskilde nekats det bistånd som det finns ett behov av och som denna har rätt till enligt 4 kap. 1 § SoL.

3. Begreppsdefinition

Meningsfull - Begreppet meningsfull tillskrivs det som har ett egenvärde, det vill säga att värdet är oberoende av omgivningen och att det är ett värde som inte kan mätas. Exempel på sådant är frihet, kärlek eller religion (Blennberger 2005). Begreppet meningsfull är en personlig upplevelse som har sin utgångspunkt i psykologiska samt sociala behov och i vilken omfattning dessa behov upplevs som tillgodosedda. Meningsfullhet är följaktligen ett komplext begrepp vars betydelse kan variera. Med begreppet meningsfullhet menar vi det som har ett egenvärde för den enskilde, faktorer som är betydelsefulla i vardagen för dem.

Äldre människor - Med benämningen äldre refererar vi till människor som är 65 år och äldre.

Omsorgsmottagare - Omsorgsmottagare i denna studie är benämningen på äldre människor som är beviljade och nyttjar hemtjänstinsatser. Det har under en tid cirkulerat ett antal begrepp som skiljer sig åt mellan olika verksamheter. Vid refererade citat benämns denna grupp individer med den benämning som den enskilde informanten använder, men i studiens helhet har vi följaktligen valt att använda oss av begreppet omsorgsmottagare.

Omsorgsgivare - Med begreppet omsorgsgivare hänvisar vi till människor som är yrkesverksamma inom hemtjänsten.

Behov - Behovsbegreppet innefattar en äldre människas sociala, fysiska, medicinska, psykiska eller existentiella behov i dennes livssituation.

4. Teoretisk referensram

4.1. Symbolisk interaktionism

Den symboliska interaktionismen har sin grund inom sociologi och socialpsykologi och dess främsta företrädare är George Herbert Mead och Herbert Blumer. Enligt Blumers tre grundprinciper bygger perspektivet på att ett samhälle är uppbyggt av individer, att individer väljer handlingar från sina tolkningar samt att handlingar grundar sig i ett hänsynstagande till andra individer (Aspers 2007). Perspektivet har sin innebörd i att fokus läggs kring interaktionen, samspelet mellan individer och hur en mening skapas. Hur individer använder språk, gester eller förmågan att avläsa individers kroppsspråk betraktas som det symboliska i interaktionen. Det innefattar att det mänskliga agerandet har sin utgångspunkt i symboler inom medvetandet och att dessa har skapats från individens tolkningar av interaktioner (Aspers 2007, Payne 2005). Payne (2005) menar att det är ett synsätt för att förstå hur individers tankar och handlingar formas av samspelet med omgivningen, att beteenden kan tilldelas en förklaring utan att lägga en skuld på den enskilde.

Tornstam (2010) hänvisar även till symbolisk interaktionism som ett grundläggande synsätt inom gerontologin och att fokus läggs vid de konsekvenser som kan uppstå när signifikanta symboler och interaktioner faller bort. Av den anledning att en identitet formas i samspelet med andra människor, både genom vad som sägs till den enskilde och hur omgivningen uppträder mot denne, förändras identiteten om interaktionen tar en annan form. En förminskad social interaktion för en äldre människa bidrar till negativa konsekvenser för den äldres identitet. Det finns sociala relationer i omgivningen som antas vara av större betydelse än andra och dessa individer kallas för *signifikanta andra*. De

negativa konsekvenserna för en individs identitet uppstår främst om dessa relationer upphör, det kan benämnas som en form av depersonalisering. En individs identitet påverkas även av samhälleliga normer och värderingar, denna motpart i interaktionen som inte är en specifik individ kallas för *den generaliserande andre*. En normativ åsikt att äldre tenderar att betraktas som en svag och icke-produktiv samhällsgrupp är en signal från den generaliserande andre. De generaliserade normerna påverkar den egna identiteten på två olika sätt. En individ kan förändra sin självuppfattning för att inte sammankoppla den egna identiteten med samhällets normer. Genom att själv inte betrakta sig som äldre tas ett aktivt beslut att förändra sin identitet. Det kan även leda till att individen applicerar de normativa åsikterna och underminerar den egna identiteten, förloppet kan likställas med samhällelig stämpling. Individen kan betrakta sig själv som svag och icke-produktiv genom att internalisera samhälleliga normer (Tornstam 2010)

4.2. Erving Goffmans dramaturgiska rollteori

Roller är ett centralt begrepp inom socialpsykologin och Goffmans dramaturgiska rollteori är influerad av den symboliska interaktionismen, det centrala i teorin är således det sociala samspelet och beskrivningen av allmänna principer för den sociala interaktionen. Teorin utgår från att interaktioner kan likställas med ett socialt teaterframträdande där aktören (individen) vill påverka publikens (omgivningens) tolkning och bedömning. Intryck är grundkonstruktionen för tolkningar och genom att kontrollera dessa kan en identitet som passar in i det sociala samspelet presenteras. (Svedberg 2007, Payne 2005) Fyra stycken dramaturgiska principer dominerar inom Goffmans dramaturgiska rollteori, nämligen det framträdande som leder fram till kommunikationens resultat, den sammansättning av människor som deltar i framträdandet med respektive roller och de två områden som delar in det sociala samspelet, frontstage och backstage. Interaktionen delas in i två områden då det tillskrivs en skillnad mellan det som framförs på scenen och bakom scenen. Varje specifik roll är associerad med olika rollförväntningar som aktören måste ta sig an för att den framställda identiteten och den sociala rollen skall tas emot som trovärdig. Interaktionen är således en samverkan mellan individer. Anses inte rollen som trovärdig kommer den inte att bekräftas av omgivningen, vilket innebär att individen inte heller tillskrivs den identiteten. När en individ försöker att framställa en viss identitet som inte accepteras uppstår en förvirring i det sociala samspelet, något som även kan benämnas som avvikande roller. Det kan sammanfattas som att en identitet inte utgör grunden för sociala situationer, utan snarare bör ses som ett resultat som har formats utifrån dem. (Aspers 2007, Vösu 2010).

”Om människor endast hade ett mycket kort minne och om det inte fanns nätverk som har permanens skulle individers "identiteter"- om begreppet skulle ha någon som helst mening - vara knutna till sociala situationer, och "identiteten" skulle upphöra i stort sett samtidigt som situationen upplöses. Genom minnen och olika aktiviteter upprätthålls identiteter”

(Aspers 2005:43)

En aktör har varken helt skilda identiteter eller en och samma identitet oberoende av olika sociala interaktioner. Det kan förklaras genom att aktörer ständigt regisserar sin identitet men även genom att omgivningen har olika uppfattningar och tolkningar. Individer försöker således att framställa sin identitet för att påverka definitionen av den sociala situationen (Aspers 2005). Den symboliska interaktionismen och Goffmans dramaturgiska rollteori kan med fördel tas i bruk i vår studie då det vardagligen sker en interaktion mellan omsorgsmottagare och omsorgsgivare. Dessa två teoretiska perspektiv belyser det påtagliga i mötet mellan omsorgsmottagare och omsorgsgivare som kan bidra till en meningsfull interaktion.

5. Metodologiskt förhållningssätt

Det är viktigt att man som forskare förhåller sig objektiv vid kvalitativa studier. Strävan mot en objektiv syn kan åstadkommas genom att bruka ett främlingskapsperspektiv. Perspektivet belyser förmågan att förhålla sig kritisk och distanserad för att ge utrymme åt komplexa tolkningar i den sociala verkligheten. I möten mellan forskare och informanter eller omsorgsmottagare och omsorgsgivare kan det uppstå ett främlingskap på ytterligare sätt än att individerna inte har en relation till varandra. Främlingskap kan även härledas till begrepp som kön eller klasskillnad (Andersson 2007).

Det som Andersson (2007) belyser i begreppet *främlingskap* går att applicera på flertalet möten och har för oss varit till stor hjälp under vår forskningsprocess av den anledning att främlingskap som perspektiv kan kopplas samman med de möten som sker. I perspektivets mening var vår ambition att, under forskningsprocessens gång, förhålla oss kritiska och besitta en objektivitet under vår informationsinhämtning. Det innefattade således den tidigare forskning som vi har fördjupat oss i, utformandet av studiens intervjuguider samt analyseringen av studiens resultat.

6. Forskningsmetod

6.1. Urval

Studiens urval utgörs av aktörerna omsorgsmottagare, omsorgsgivare och biståndshandläggare. Antalet informanter som deltog i studien var två stycken från varje aktörsgrupp, sammanlagt sex stycken informanter från en mellanstor kommun i mellersta Sverige.

Urvalet av biståndshandläggare i vår studie skedde genom ett utskick (se bilaga 2) till verksamhetens enhetschef med information om studien samt våra kontaktuppgifter för de som var intresserade av ett deltagande. Biståndshandläggarna som var intresserade av att delta i studien tog därefter kontakt med oss. Informanter inhämtades alltså utifrån ett urval av typiska fall då vi förväntade oss att dessa informanter skulle bidra med någorlunda likartad information oavsett antal. De urvalskriterier vi sökte genom denna informantgrupp var att de hade en fast anställning och hade varit verksam inom yrket i minst ett år.

I urvalet av omsorgsgivare tog vi kontakt med enhetschefen som vidarebefordrade informationen till de anställda. Vi fick besked av enhetschefen om en anställd som valde att delta i studien och denne värvade ytterligare en informant som var intresserad av att delta. Det kan även benämnas som ett snöbollsurval, Larsson (2005) beskriver förloppet som att deltagare värvas genom redan värvade deltagare.

Urvalet kring omsorgsmottagare gjordes efter förslag från de omsorgsgivare som deltog i studien. Vi hade förväntningar om att omsorgsgivarna hade möjlighet att hänvisa oss till omsorgsmottagare som kunde bistå med information som var av relevans för att besvara studiens frågeställningar och syfte. De omsorgsmottagare som vi fick på förslag tog vi sedan en personlig kontakt med för vår förfrågan, dels för att personligen avgöra hur relevanta de kunde tänka sig att vara för studien men också för att förklara vårt syfte och våra förväntningar. De urvalskriterier vi hade för urvalet av omsorgsmottagare var att de hade varit berättigade till hemtjänstinsatser i minst sex månader.

6.2. Validitet

Validitet inom forskning innebär att vi skall besvara de frågeställningar som vi har formulerat utifrån studiens syfte. Validitet inom forskning innebär att vi mäter det vi som vi påstår att vi skall mäta (Esaiasson m.fl. 2012). Validiteten och frågan om vi har studerat det som vi avsåg att studera, sammankopplas i vår studie med intervjuernas genomföranden. De intervjuguider (se bilaga 3-5) som vi utformade inför studien är uppbyggd för att besvara våra frågeställningar och influerade av tidigare forskning som vi har fördjupat oss inom. Genom

det faktum att vi har brukat redan beprövade frågor minimeras risken att frågor formuleras på ett oönskat sätt. Genom att beakta tidigare utförda studier i formuleringar av intervjufrågor uppstår även en möjlighet till att göra jämförelser med tidigare forskning (Elofsson 2005, Esaiasson m.fl. 2012). Under intervjuernas gång gjorde vi även frekventa återkopplingar för att stämna av att det inte förekom några oklarheter eller missförstånd från vår såväl som informanters sida. Återkoppling är även ett sätt att styrka validiteten under studiens gång då risken för felaktigheter under informationsinhämtningen minskar. Enligt Hilmarsson (2010) kan denna form av återkoppling även benämnas som ett *aktivt lyssnande*. Analyseringen av studiens empiri utgår från två teoretiska perspektiv och kan även gå under benämningen teoritriangulering. Att bruka teoritriangulering, enligt Larsson (2005) är en möjlighet för att stärka validiteten. Med intervjuguider som möjliggör ett besvarande av studiens frågeställningar och som influeras av tidigare forskning och en analysering av empiri utifrån fler än ett teoretiskt perspektiv understöds vår åsikt om att vår studie innefattar en hög validitet. Validiteten i vår studie styrks även då vi finner likheter mellan våra resultat och tidigare forskning. Vi valde ett bredare urval av intervjufrågor för att säkra validiteten genom att lägga tyngd vid de frågor som gav mest relevant respons utifrån studiens syfte. Det bidrog till en viss osäkerhet kring intervjukontrollen men visade även på att meningsfullhet är ett i komplext och väldigt individuellt begrepp med subjektiva tolkningar.

Det som kan påverka validiteten negativt i vår studie är vår förförståelse för meningsfullhet utifrån äldre människors perspektiv. En förförståelse är central för att förstå informanters aspekter som för dem kan ses som självklara, men förförståelse kan även vara negativt. Av den anledningen att vad som är meningsfullt är en subjektiv upplevelse fann vi att det var en viktig aspekt att förhålla oss neutrala kring ämnet både innan såväl som under intervjuerna. Vi hade inte för avsikt att skapa oss en alltför grundlig förkunskap gällande vad som är meningsfullt för en omsorgsmottagare.

6.3. Reliabilitet

Reliabilitet i en studie innebär att det inte har uppkommit fel under datahanteringen eller vid analysen av studiens resultat. Att under informationsinsamlandet begå misstag som att misstolka informanters svar är något som påverkar reliabiliteten negativt (Esaiasson m.fl. 2012). Larsson (2005) belyser vikten av att den som utför en intervju bör besitta förmågan att sätta sig in i informantens situation.

För att öka reliabiliteten vid datainsamlingen och bearbetningen spelades intervjuerna in på ljudfiler. När ljudfilerna sedan transkriberades till dokument fanns

möjligheten att avlyssna ljudfilerna önskat antal gånger för att säkerställa att intervjuerna i sin helhet dokumenterades utan avsaknad av data. Genom detta tillvägagångssätt uteslöt vi tillfälliga hörfel, skrivfel eller liknande felaktigheter som kan påverka reliabiliteten negativt. Återkoppling och ett *aktivt lyssnande* under samtalsintervjuer, som tidigare har benämnts, är inte enbart en validitetssäkring utan även en reliabilitetssäkring.

6.4. Generaliserbarhet

Generalisering innebär att resultatet kan appliceras på en population av samma karaktär men som inte var en del av undersökningen (Esaiasson m.fl. 2012). Vi har tidigare nämnt det faktum att riktlinjer skiljer sig åt verksamheter emellan. Då studien har sitt fokus vid den enskildes egna upplevelser och åsikter för att frambringa förståelse ämnar inte vår studie att göra anspråk på att vara generaliserbar. Genom den teoretiska ansats och de teoretiska perspektiv som utgör studiens analys kan en analytisk generalisering föras fram under diskussion. Larsson (2005) anger att genom generalisering till ett teoretiskt perspektiv kan det antas att perspektivet även kan beröra närbelägna fall i den resterande populationen. Vår studie kan således generaliseras i en mindre utsträckning genom att analysering av empiri utförs med hänsyn till teoretiska perspektiv. Det är följaktligen en möjlighet att våra resultat kan appliceras i andra studier.

6.5. Etiska ställningstaganden

Larsson (2005) belyser det informerade samtycket som innebär att det är av vikt att informera om eventuella risker och fördelar som kan finnas med att medverka i en studie. Det är också viktigt att informanter är medvetna om att de kan avbryta sitt deltagande när som helst under intervjuens gång eller efteråt. Konfidentialitet är ytterligare ett grundläggande begrepp med innebörden att informanters identitet inte kan avslöjas.

Med en medvetenhet om att de intervjuer vi har utfört behandlar viss känslig information samt för att informanters identitet inte skall vara möjlig att utläsa för utomstående redovisas studiens resultat med figurerade namn, både gällande informanter samt eventuella platser eller ytterligare personer som namnges. Har vi funnit att informanter har brukat speciella ord eller uttryck som kan te sig typiskt för denne har även dessa omformats för att beakta konfidentialiteten. Enligt Blennberger (2005) är människovärdesprincipen grundläggande inom etiken och innefattar värden som integritet, värdighet, jämlikhet, rättvisa och humanitet. Principen lägger betydelse vid att ingen människa har ett högre människovärde än någon annan. Människovärdesprincipen har genomsyrat studiens gång, konfidentialitet och det informerade samtycket sammankopplas även med människovärdet då dessa värden

innefattar den mänskliga integriteten och värdigheten. Ytterligare aspekter som har tagits i beaktande är bland annat att språket som användes under intervjuens gång var etiskt korrekt samt att de frågor som kan uppfattas som personliga behandlades respektfullt med hänseende till den mänskliga integriteten.

6.6. Metoddiskussion

Vi valde att, genom kvalitativa intervjuer, skapa oss förståelse kring omsorgsmottagare, omsorgsgivare och biståndshandläggarens syn på en meningsfull vardag. Vi anser att denna metod var och är mest lämpad för att uppnå studiens syfte. Då det finns olika metoder för att genomföra kvalitativa intervjuer, bedömde vi att en halvstrukturerad intervjuform var mest lämpad. En sådan struktur utgörs av en intervjuguide med intervjufrågor som uppmanar till öppna svar och en möjlighet till följdfrågor, något som var fördelaktigt ur vår önskan att belysa ett specifikt fenomen. Inför intervjuer med biståndshandläggare valde vi även att intervjua båda biståndshandläggarna samtidigt. I och med att det var den kollektiva bilden från denna profession som vi avsåg att beskriva var metoden till vår fördel då vi, i flertalet, av svaren kunde utläsa en mer generell bild av hur det ser ut.

Under intervjutillfället valde vi att en av oss författare fick bära huvudansvaret, båda deltog men den som bar huvudansvaret ställde frågorna och hanterade återkopplingen under intervjuens gång. Det fanns då utrymme för den andre författaren att anteckna eventuella funderingar eller känslor som uppstod. Denna uppdelning bidrog till att den som hade huvudansvaret kunde lyssna aktivt till det som sades. För att säkerställa att vi inte förbisåg viktig information ur intervjuerna spelades dessa in. Inspelandet av intervjuerna ser vi inte har inneburit någon negativ påverkan då det inte synbart gjorde någon informant obekvämt. Den som hade huvudansvaret under intervjuens gång hade även ansvaret för att transkribera intervjuerna, vilket gjorde att vi båda hade tillgång till intervjuerna både i text- och ljudformat.

Den miljö där intervjuerna genomfördes lät vi informanterna avgöra. Vi strävade efter att de skulle känna en trygghet i situationen och vi är medvetna om att miljön kan vara en påverkande faktor för resultatet. Gällande vår studie tror vi att miljön bidrog till en positiv påverkan gällande omsorgsmottagare och omsorgsgivare, dessa intervjuer utfördes i informanternas hemmiljö. Vid intervjun med biståndshandläggarna befann vi oss på deras arbetsplats där möjligheten fanns att deras medarbetare kunde höra samtalet, något som kan ha haft betydelse huruvida de eventuellt kan ha känt sig begränsade i att uttrycka sig. Vi valde att begränsa studien till individer som innefattas i den kommunala verksamheten av den

anledningen att handlägningsprocessen och utförandet av hemtjänstinsatserna påverkas av samma kommunala riktlinjer. Vi fann det därför troligt att verksamhetens syn på behov och meningsfullhet skulle te sig likartat utifrån de riktlinjer som påverkar de yrkesverksamma

Vi kan i efterhand notera vissa begränsningar som kan bero på vår avsaknad av erfarenhet. Det vi upptäckte var att intervjuerna tog mycket kortare tid än vad vi först väntat. Detta kan ha berott på avsaknad av erfarenhet hos oss författare, något som hade kunnat bidra till mer givande och djupa intervjuer var om vi genomfört en pilotintervju innan de faktiska intervjutillfällena. Detta hade lett till att vi hade fått öva in oss på intervjutekniken och följdfrågorna hade uppträtt mer naturligt. Vad det gäller förfrågan kring intervjuer till omsorgsmottagare och omsorgsgivare valde vi att personligen fråga dem kring detta då vi ville förklara muntligt vad det var vi sökte. Genom tillvägagångssättet fann vi om de var lämpliga informanter för att ge oss den information vi sökte utifrån syftet med studien. Vi valde att söka informanter inom valde att söka informanter inom biståndshandläggningen via ett e-brev till verksamhetens enhetschef och vi erhöll två positiva gensvar från två biståndshandläggare. Vi tror inte att gensvaret skulle ha varit mer omfattande vid en personlig förfrågan. Antalet informanter, i studiens omfattning, bedöms vara tillräckligt för att besvara studiens syfte.

7. Resultatredovisning

Då studien grundar sig på en deduktiv kvalitativ strategi tematiserades intervjuguiderna utifrån teoretiska referensramar för att besvara studiens syfte och frågeställningar. Redogörelsen av våra resultat presenteras utifrån fiktiva namn för att säkra konfidentialiteten. De informanter som är omsorgsmottagare benämner vi Karl och Svea samt de informanter som är verksamma inom hemtjänsten som yrkesutövare namnges med de fiktiva namnen Lena och Anna. Eftersom biståndshandläggarna presenterade en gemensam kollektiv bild är det inte relevant att presentera vilken informant som har sagt vad. Vi har därför tagit beslutet att redovisa denna fokusgrupp i form av förkortningen BH.

7.1. En meningsfull tillvaro

Vad som är en meningsfull tillvaro är, som vi har nämnt tidigare, en subjektiv upplevelse utifrån den enskilde. Den individuella synen på begreppet meningsfullhet framstår tydligt i de samtal vi har haft med våra informanter. Det framträdde tydligt att det fanns en gemensam svårighet med att verbalisera den egna betydelsen av en meningsfull tillvaro. Trots att främjandet av meningsfullhet inryms i SoL efter lagändringen SFS (2010:427) står det klart

att det finns en problematik i hur ett behov och meningsfullhet kan sammankopplas utifrån äldreomsorgen som verksamhet. När meningsfullhet berördes i de olika samtalen var det ur få aspekter som informanterna förenade meningsfullhet med hemtjänstens verksamhet. Glädjeämnen i livet som sociala kontakter med anhöriga och vänner samt intressen som berikade vardagen var centrala delar som togs upp i diskussion. Nedan följer två citat från de två omsorgsgivare gällande frågan om vad som är meningsfullt i tillvaron:

"Det är att vi kommer dit. Tar oss tid, att dom inte känner den här, alltså att vi har ju tid på oss men att vi kanske tar oss tid sätter oss ner pratar och inte kommer in och bara tjopp, tjopp, och är stressad och visar det för kunden." Lena

"Ja men de är väl å ha liksom sällskap om man vill det, förstår ni hur jag menar alltså. Vill man ha människor runt sig då ska man få ha de [...] de sociala känns väldigt viktigt..." Anna

Vi har tidigare berört det faktum att man kan anta att en individs acceptans över sin livssituation möjliggör känslan av meningsfullhet. I samtalet med Karl kunde vi se en påtaglig acceptans, både utifrån hans svar på våra intervjufrågor och hans kroppsspråk. Karl har ett omfattande hjälpbehov i sin vardag men han har accepterat den beroendesituation som han befinner sig i. Han har funnit nya vägar för att bibehålla sitt intresse för det andra världskriget, som han ansåg var det som var meningsfullt för honom. Han har inte den fysiska möjligheten till att själv införskaffa eller läsa böcker men genom en bekant fick han tillgång till talböcker för att fortsätta kunna utöva sitt intresse. Sin meningsfullhet i tillvaron beskriver Karl enligt följande;

"... att jag kan stiga upp på morgonen å sen sitter jag å lyssnar på talbok och, Ja det har jag också taletidningen, ja . Men jag har talbok här och det funkar så bra för hon som jobbar här på biblioteket, hon kommer hem till mig med nya böcker [...] Det är meningsfullt, ja [...] Jag gör väl inte så mycket mer, annat än å sitter och lyssnar på talbok." Karl

En meningsfull tillvaro härleddes även bakåt i tiden och refererades till det meningsfulla som har varit, enligt Svea, som nämnde minnen från då hon inte hade ett hjälpbehov. Enligt hennes utsago fanns det i dagsläget ingenting som hon kände var speciellt meningsfullt i sin tillvaro, hon valde hellre att benämna det meningsfulla som hade varit:

"Ja, men det är ju att jag har kunnat kommit ut och kunnat åkt iväg vart jag velat och så tidigare, men nu.. [...] det är väl inte så mycket med det nu." Svea

Biståndshandläggarna fokuserade mer på meningsfullhet utifrån omsorgsmottagarna och hemtjänstverksamheten. Frågan om innebörden av meningsfullhet i tillvaron besvarades ur deras profession genom:

"... meningsfullhet och livskvalitet tycker jag inte. Jag vet inte, för mig får jag inte ihop det med just en riktad insats liksom, utan det är något lite vidare [...] det uppnår man ju kanske inte med hemtjänstinsatser, utan det är mer skälig levnadsnivå." BH

"... Alltså vi är ju styrda med vad vi kan vara behjälpliga med för något, vad vi kan bevilja. Det är ju inte som att jag kanske känner att den här personen behöver det här för en meningsfull tillvaro, utan det ska ju finnas ett behov. Det är en behovsbedömning, det ska vara rättsligt, riktigt också." BH

De biståndshandläggare vi samtalade med valde att inte sammankoppla känslan av meningsfullhet utifrån beviljade hemtjänstinsatser, de lade istället ett vidare perspektiv vid begreppet meningsfullhet. Även om de påtalade att det är möjligt att lägga en grund, för känslan av meningsfullhet, genom att behov blir tillgodosedda är insatsers huvudsakliga syfte att säkerställa en skälig levnadsnivå.

7.2. Trygghet

Trygghet, har vi berört tidigare, som en central faktor för känslan av meningsfullhet och välbefinnande. Den inre tryggheten är den trygghet som man känner inom sig själv och för äldre kan den upplevas i samband med hemtjänstinsatser. För att beakta frågan från omsorgsgivarens perspektiv ställde vi frågan till hemtjänstpersonalen om de trodde att omsorgsmottagaren känner en trygghet i förbindelsen med rådande hemtjänst. Vi frågade även omsorgsmottagaren om de själva upplever trygghet i sin nuvarande livssituation.

"Jag känner mig trygg för att jag vet att dom gör sitt bästa hela tiden, det gör dom." Karl

Under vårt samtal med Svea belyste vi även aspekten om det finns någonting som skulle kunna tänkas öka hennes känsla av trygghet, varpå hon svarade;

"Nä, jag vet inte. Det är väl att de är så jäktade." Svea

Svea belyser tidsaspekten som en negativ faktor gällande hennes trygghet. Personal kan verka stressade och att tiden inte alltid räcker till, vilket kan bidra till att omsorgsmottagaren erfar en känsla av otrygghet. Svea påtalar att hennes känsla av trygghet skulle kunna tänkas öka om

hemtjänstpersonalen inte var påtagligt stressade. Denna faktor är även hemtjänstpersonalen medvetna om och både Anna och Lena belyser frågan om att de, i största möjliga mån, gör vad de kan för att inte frambringa en stressfylld situation som skall påverka omsorgsmottagaren negativt;

"Det är att vi kommer dit. Tar tid, att dom inte känner den här, alltså att vi har ju tid på oss men att vi kanske tar oss tid sätter oss ner, pratar och inte kommer in och är stressad och visar det för kunden." Lena

"... man har lite tidspress i bland. [...] jag vill aldrig visa mig stressad och även om jag ligger jättemycket efter så brukar jag aldrig visa det [...] dom ska inte behöva bli påverkad av det..."
Anna

Trygghetslarm är en insats som, enligt alla våra informanter, frambringar en känsla av trygghet. De omsorgsmottagare som vi har samtalat med menar att det ger en trygghetskänsla i det egna hemmet att möjligheten till att larma finns om situationen skulle uppstå.

"Det ger väl också en trygghet att de känner att de har våran hjälp om det blir någonting akut [...] att de har nån som, de vet att vi kommer." Lena

7.3. Social interaktion

Att social interaktion, samspelet med andra människor, är av stor vikt i vardagen framgår i alla samtal med våra informanter. Den sociala faktorn är ett återkommande ämne som bidrar till känslan av meningsfullhet och som våra informanter har gemensamt att ständigt komma tillbaka till. Omsorgsmottagarna hade, på grund av olikartade boendesituationer såväl som hälsostatus, skillnader i möjligheten till att tillgodose sitt sociala behov bortsett från kontakten med hemtjänstpersonalen vid sina beviljade insatser.

"Frun bor ovanför här, vi äter tillsammans varje dag. [...] jag är inte ut någonting ja, men jag går på Café. Det gör ja, å det blir ju varje dag det." Karl

För de yrkesverksamma är behovet av den sociala kontakten hos omsorgsmottagarna påtaglig, något som framkommer genom svaret:

"... sen har vi liksom som vissa kunder, de kan göra sakerna som vi ska göra innan vi kommer för att vi ska få tid att sätta oss ner och prata med dem i stället. Det har vi kunder som gör, sen beror de ju lite på dagsformen på dem också [...] så det sociala är jätte viktigt hos oss det. Så för våra kunder och det vet vi om också." Lena

Även problematiken om att det inte alltid finns möjlighet utifrån tidsaspekten att tillfredsställa sociala behov framgår tydligt genom informanterna:

"... men de har det stressigt, ja det har de. Så ja, de har ont om tid. Jag vill ju liksom att de skulle kunna ha lite tid till att sitta och prata också, men nej [...] De får ju i alla fall inte stanna här och prata, det är just det som jag saknar. Men det är ju så jäktat så, det är det verkligen." Svea

"... man måste ju vara rätt effektiv för nog skulle jag vilja stanna å prata mer å kanske sätta mig ner å allt de där men man får va lite hal, å liksom, "jag måste gå". Nä men så där, just för att man har lite tidspress i bland." Anna

Även det faktum att det finns möjlighet till att få en del av sitt sociala behov tillgodosett genom de berättigade insatserna framlyftes enligt uttalandet som berörde frågan om det finns en uppfattning om att personalen har möjlighet att lyssna trots beaktandet av tidsaspekten:

"... det gör dom så mycket jag behöver, å sen är dom ju så trevlig emot mig, snäll allihopa. Därför försöker jag va snäll också." Karl

Våra resultat visar på att omsorgsmottagare har olika behov av social interaktion i kontakten med hemtjänsten. Det står klart att de omsorgsmottagare som har ett nätverk i form av anhöriga eller vänner lägger mindre betydelse vid att ha en större social interaktion med hemtjänstpersonalen. För dem som inte har ett nätverk, eller för dem som enbart har möjligheten till interaktion per post eller via telefonkontakt till anhöriga, är den personliga kontakten med hemtjänsten av betydligt större vikt.

7.4. Boende

Genom de informanter vi har träffat är det påtagligt att boendemiljön är av stor vikt för främjandet av meningsfullhet, ett boende kan ha inverkan på individers fysiska såväl som psykiska hälsa. De två omsorgsmottagare som deltagit i studien har olika sorters boendeformer men med den gemensamma känslan av att deras aktuella boendesituation är den mest önskvärda sett till sin livssituation.

"Det spelar stor roll, boendet och det här fina området, blommor och fint. Och det är en trygghetskänsla det å." Svea

"Jag tycker att det känns tryggt, med allt man har [...] frun bor ovanför här..." Karl

Det är alltså påtagligt, för det egna välbefinnandet enligt Karl och Svea, att boendet bör ha närhet till det som den enskilde uppskattar i vardagen. Genom Karls berättelse blir det tydligt

för oss att även om han skulle ha möjligheten att ha sitt boende i hans och hustruns gemensamma hem var närheten till hans fru viktigare. Karls nuvarande boende var således av stor vikt eftersom att han har möjligheten att träffa sin fru, som bor på en annan avdelning, dagligen.

Svea påtalade vikten av att få bo kvar i det egna hemmet av den anledningen att hon trivdes i området och med sina grannar. Även om hon inte längre har en lika stor möjlighet att träffa dem på grund av fysiska omständigheter känner hon en trygghet i att ha en etablerad relation till sin närmaste omgivning.

"Jag vill bo kvar här så länge jag kan och så länge jag tycker att jag klarar av det. Med den här hemhjälpen jag får så vill jag bo kvar här så länge som möjligt. För att.. Nej, flytta till ett boende har jag mycket svårt att tänka mig." Svea

7.5. Lagar och riktlinjer

Vi har tidigare nämnt att verkställandet av biståndsbedömning, utifrån socialtjänstlagen, inrymmer en stor flexibilitet och att närmare riktlinjer utifrån lagstiftningen regleras av den enskilda kommunen. I samtalet med de yrkesverksamma biståndshandläggarna framkom det att lagstiftningen och de kommunala riktlinjer som styr arbetet ses både som ett stöd och även som en begränsning:

"Skulle vi inte ha riktlinjer och lagen, så att säga, då skulle det ju verkligen bära iväg åt vilket håll som helst. Men ibland kan det vara en begränsning [...] Det är ju en begränsning de här gångerna då man kanske känner en sak, men lagen säger en annan." BH

Under samtalets gång kom vi i kontakt med ett problematiskt dilemma utifrån biståndshandläggarnas profession, nämligen kommunens ekonomiska riktlinjer i relation till verksamhetens biståndsbedömning. Vi ställde följaktligen frågan om hur stor roll kommunens ekonomi spelar för vilka insatser som beviljas, vi fick responsen;

"Egentligen ingenting, det är lagen som styr [...] Men det är inte hela sanningen, nej precis [...] Ser vi behovet och att det faller in under ramen för de lagar vi har, sen kanske det inte faller in under ramen för riktlinjerna, så kan ju vi bevilja det faktiskt. Det är ju lagen som styr ytterst. Men naturligtvis så påverkar ju kommunens riktlinjer oss lite grann också hur vi tänker och bedömer, och riktlinjerna är ju påverkade av den ekonomiska situationen, så är det ju." BH

7.6. Hemtjänsten

Vid utförandet av hemtjänstinsatser har vi tidigare beskrivit att samarbetet och delaktigheten mellan omsorgsgivaren och omsorgsmottagaren är av stor vikt. Det leder både till ett delat ansvar och för att omsorgsmottagaren skall ha möjligheten att framföra önskemål om förändringar. Gällande utförandet av hemtjänstinsatser önskade vi att belysa frågan om till vilken grad omsorgsmottagaren respektive omsorgsgivaren är delaktig och kan påverka utförandet av de insatser som ges och tas emot.

"... så klart man är i deras hem och det är de som ska ha hjälp och vi är där för att hjälpa dem. Men vissa individer [...] lyssnar man bara på dem då kanske man skulle bli kvar där hela dagen och göra en massa annat som inte är med i beslutet till exempel..." Anna

Som utgångspunkt i ovanstående uttalande gör vi tolkningen att det tas hänsyn till omsorgsmottagarens åsikter om hur insatser skall utföras, men att det också förekommer att omsorgsmottagare försöker att påverka hemtjänstpersonalen till att tillgodose behov som inte har en beviljad insats. Det uppstår därför en fin gräns för omsorgsgivaren att bedöma, vad som är acceptabelt för omsorgsmottagaren att påverka kring de insatser som personalen skall utföra och vad som är försök till att styra insatser mot någonting som inte är beviljat enligt beslut.

En nära och tillitsfull kommunikation underlättar för en omsorgsmottagare att ifrågasätta eller framföra önskemål, det leder till att omsorgsmottagaren känner en delaktighet i utformandet av insatser. Genom våra samtal påpekar våra informanter att det finns en stor möjlighet till påverkan, både utifrån den egna professionen och utifrån omsorgsmottagaren. De omsorgsmottagare som vi samtalade med framlägger att de känner att de själva kan påverka utformningen av sin vardag och de hemtjänstinsatser som de är beviljade. Hemtjänstpersonal beskrev även arbetet för att få omsorgsmottagaren delaktig genom;

"... Man gör ju sån här genomförandeplan, alltså frågar man ju dem. Men sen så diskuterar man ju också, för sen våra kunder är ju väldigt bra på att säga till de om det är någonting som de känner att inte nån gör rätt..." Lena

7.7. Uppfattning av hjälpbehov och förväntningar på hjälpen

"Ja, men jag måste ha hjälp, också i framtiden. Jag klarar mig inte utan, tok heller, då hamnar jag på något sånt där boende..." Svea

En omsorgsmottagares förväntningar på de berättigade insatsernas utföranden ser olika ut. Vissa är nöjda med den hjälp som erbjuds medan några ställer mer krav på hur den skall

utföras. Vi belyste därför frågan om hur det tas hänsyn till omsorgsmottagarens åsikter och önskemål om hur hjälpen skall utföras, vi fick följaktligen svaret:

"... liksom vad ska man säga, lyssnar man bara på dem då kanske man skulle bli kvar där hela dagen och göra en massa annat som inte är med i beslutet till exempel. Då måste man sätta ner foten och säga "nej, men nu gör vi så här istället". Men generellt så är det ju så klart att man ska lyssna på dem. Men de är ju extrema fall som då, man kör ju inte över nån men så ibland så måste man göra på vårt sätt kanske." Anna

"... för vissa vill själv och dom kämpar och vill kunna det. Men sen har du vissa som du kommer in och är pigor åt och så liksom försöker man att de där kan du göra själv så liksom, ja men man puffar på och försöker. Men "nä du, det här har vi beslut på!" Lena

Även biståndshandläggarna belyste denna fråga genom responsen:

"Det är ju också väldigt individuellt. en del är ju nöjda med i princip ingenting, bara de får den hjälp de behöver." BH

Under samtalet med biståndshandläggarna om uppfattningar av hjälpbehov sammankopplade de frågan, till stor del, med relationen mellan omsorgsmottagaren och anhöriga. De menade att i många fall är det anhöriga som till största del står bakom uppfattningen av hjälpbehovet. De beskrev situationen som att:

"För det är ju ganska ofta att anhöriga ser mycket, mycket större behov än vad kunden själv kanske ser och till och med mer än vad vi kanske ser också när man träffar kunden [...] det hör man ju rätt ofta att "Ja, det är ju dottern som tycker det", "Ja, vad tycker du själv då?" "Äh, inte är väl det så viktigt, det här går ju bra." BH

Det individuella samtycket är centralt för att en insats skall beviljas, en individ kan inte beviljas en insats enbart genom att någon uppmärksammar ett behov. Det handlar om att beakta den enskildes integritet och regleras genom lagstiftningens (SoL) portalparagraf. En omsorgsmottagare kan inte berättigas en insats om denne motsätter sig det, något som är en frustration för de yrkesverksamma, då de kan se ett tydligt behov. Vi fick denna problematik beskriven för oss genom uttalandet:

"... ibland så känner jag ju att, alltså biståndshandläggaren, visst den ska ju lyssna på kunden, absolut. Men ibland så kanske de borde lyssna lite mer på oss också. [...] Man försöker ju hos kunden liksom "ja, men nog skulle väl du behöva de här och de här", bara "nä". Nej, då blir de ingenting av med det liksom." Lena

8. Analys

Den symboliska interaktionismen och den dramaturgiska rollteorin inrymmer flera centrala aspekter som påverkar det sociala samspelet och som kan ses som allmänna principer för den sociala interaktion som sker mellan människor; *den interagerande människan och dess roller, frontstage och backstage samt avvikande roller*. Analysen kommer följaktligen att presenteras utifrån dessa aspekter som rubriceringar. Under analysen har vi använt den information som vi har tagit del av genom informanternas svar under våra intervjuer men också den information som informanten har delgivit oss på andra sätt, exempelvis genom kroppsspråk eller en förmedlad känsla.

8.1. Den interagerande människan och hennes roller

Den symboliska interaktionismen och den dramaturgiska rollteorin har sin grund i att en identitet skapas utifrån samhällets sociala konstruktioner och i interaktionen med omgivningen, därför har en individ också ett flertal olika roller som är sammankopplade med det aktuella sociala samspelet. Förmågan att besitta ett antal olika roller och identiteter kom upp till diskussion när en informant beskrev självklarheten i att dessa varierar beroende på vem som är den andre parten;

"... Man är ju inte lika hos alla heller. Man har ju liksom lite olika personligheter hos alla kunder, så att säga. Beroende på hur dom är." Lena

En identitet skapar inte sociala situationer, identiteten kan istället betraktas som ett resultat som har utformats från dem. Vilket språk som väljer att användas, vilka gester som uttrycks och förmågan att lägga en mening i vad som inte sägs utgår från det mänskliga medvetandet och har, i grunden, skapats genom tolkningar som gjorts utifrån interaktioner. Genom att individer lägger en tolkning vid interaktioner som har varit ligger det, för de allra flesta, en självklarhet i att förändra den sociala identiteten eller det symboliska språket i interaktioner med förändrade förutsättningar.

8.2. Frontstage och backstage

Omsorgsmottagarens hem är den plats där interaktionen genomförs då omsorgen sker i det egna hemmet, hemmet utgör scenen där det sociala samspelet utspelar sig. För att frambringa ett professionellt och respektfullt möte mellan omsorgsmottagaren och omsorgsgivaren är det viktigt att beakta vad som är acceptabelt att säga och vilka handlingar som är acceptabla att utföra i omsorgstagarens hem och i dennes närhet. Med alla roller följer olika rollförväntningar som den enskilde måste ta sig an för att den sociala rollen skall anses vara trovärdig.

De rollförväntningar som medföljer till exempel en profession är i hög grad centrala, speciellt i de fall där professionen innefattar ett beroendeförhållande. En omsorgsmottagare befinner sig i en beroendeposition till en omsorgsgivare. Om en omsorgsgivare inte tar sig an de medföljande rollförväntningarna på ett trovärdigt sätt placeras omsorgsmottagaren i ett utsatt läge då det uppstår en förvirring i samspelet. I vår dialog med Svea framkommer det att vid hennes försök till att påtala önskningar om vissa förändringar i omsorgen vidarehänvisades hon till att tala med vederbörande enhetschef då personalen upplever att deras chef inte lyssnar till dem. Svea berättar om samtalet och nämner följande;

"... då går det bra medans det är ordinaripersonal, men det är så mycket extrapersonal här nu [...] då säger jag att kan ni inte säga till, be om att få fler ordinarie personal [...] Men ja, "de lyssnar inte på oss", säger de. "det är bättre att du ringer och säger till"..." Svea

För att lägga en grund för en god relation mellan parter som innefattar en respektfullhet och en professionalitet krävs det att normativa värderingar, om när ett visst beteende är tillåtet att framföras och när ett beteende inte är etiskt acceptabelt, ges ett stort utrymme. En omsorgsgivare måste uppfylla sina rollförväntningar i den enskildes närvaro för att omsorgsmottagaren skall kunna känna tillit till omsorgsgivarens yrkesroll.

8.3. Avvikande roller

När en individ, i samverkan med andra, försöker att framställa en identitet som inte anses vara trovärdig av omgivningen uppstår en avvikande roll och en oordning i det rådande sociala samspelet.

I samtalet med Svea fick vi det berättat för oss att hon själv försökte att koka sitt kaffe en dag när hemtjänstpersonalen inte hade kommit enligt utstakad tid, vilket var en serviceinsats som hon hade blivit berättigad. När hemtjänstpersonalen kom och såg att hon hade lyckats med att göra i ordning sitt eftermiddagsfika på egen hand rapporterades det till vederbörande enhetschef med konsekvensen att den beviljade insatsen blev indragen. Svea beskriver förloppet enligt:

"... Jag hade ju också förr, de kom och gjorde eftermiddagsfika [...] de hade inte kommit och jag var så jädra kaffesugen. Så då försökte jag att fixa lite då och då när hon kom sen då satt jag och drack här då [...] Men sen då så rapporterade hon det till enhetschefen..." Svea

I denna situation, när Svea klarade av att tillgodose ett behov för en insats som hon var beviljad, tilldelades hon en avvikande roll. Det uppstod en oordning i interaktion eftersom att hon avvek från identiteten som en individ som behöver stöd och hjälp med den aktuella insatsen. Hon upprätthöll inte den identitet som hon har format i sin dagliga interaktion med hemtjänstpersonalen eller den identitet som biståndshandläggaren utgått från som grund för beslutet av den aktuella insatsen.

Avvikande roller uppstår även i sammanhang där en individ, utan att lyckas, försöker förmildra en omständighet för att påverka den egna identiteten. Flertalet äldre individer idag tillhör den generation som lägger en stor vikt vid att klara av sin egen försörjning och omvårdnad. Att vara i behov av hjälp och stöd likställer många med att vara en belastning. Svea tillhör den generationen, det är påtagligt att hon uppskattar de insatser hon är beviljad men hon uttrycker även att hon längtar efter att klara av hela sin vardag utan att "*besvära och behöva hjälp*", som hon uttrycker sig.

"... många är väldigt tacksam också men ibland kan det nästan övergå till att de liksom, så att de nästan tycker att de är inte värd hjälpen..." Anna

9. Diskussion

9.1. Sammanfattande resultatbeskrivning

Syftet med studien har varit att undersöka i vilken grad en omsorgsmottagare upplever en meningsfull tillvaro utifrån beviljade hemtjänstinsatser. För att besvara studiens syfte har vi utgått från de utarbetade frågeställningarna;

Vad har begreppet "en meningsfull tillvaro" för betydelse utifrån parterna biståndshandläggare, hemtjänstpersonal och omsorgsmottagare?

Hur får omsorgsmottagaren möjlighet till att förmedla sin definition av en meningsfull tillvaro och därigenom sina behov vid insatsbedömning och vid beviljade insatser utförande med hemtjänstpersonalen?

Vad som innebär en meningsfullhet i tillvaron är en subjektiv upplevelse och tar sig olika uttryck från individ till individ och den kan även vara svår att uttrycka i ord. Den gemensamma nämnaren som vi har funnit är däremot att det som anses vara meningsfullt är någonting som berikar vardagen och som inbringar ett glädjeämne i livet, som exempelvis den sociala interaktionen med andra människor. Det som våra informanter anser är meningsfullt är känslan av trygghet och att boendet med dess närmiljö är trivsamt. Hemtjänstinsatser

påverkar, i olika grad, de aspekter som anses frambringa meningsfullhet. Den enskilde som är beviljad service- och omsorgsinsatser ges möjligheten att bo kvar i det egna hemmet, vid insatsernas utförande sker en social interaktion, det finns en vetskap om att personalen anländer vid specifika tider eller att möjligheten finns att ha tillgång till ett trygghetslarm. Trots att dessa aspekter har en betydelse är det vanligt att de enskilda inte sammankopplar omsorgs- och serviceinsatser med känslan av meningsfullhet. Genom att, vid biståndsbedömningen, lägga vikt vid hur den enskilde har levt innan det specifika behovet uppkom kan det också lättare identifieras vad som är meningsfullt om personen själv inte kan ge uttryck för det. Ett beslut om service- och omsorgsinsatser är individuellt utformat efter omsorgsmottagaren, den enskilde har möjlighet att påverka insatserna om behovet existerar. Insatser skall bygga på respektfullhet och omsorgsmottagaren skall ges en delaktighet i insatsernas utföranden, vilket innefattar ett samarbete tillsammans med omsorgsgivaren där den enskilde har möjlighet till inflytande. Insatserna utförs i den enskildes boende och i dennes privata sfär där omsorgsgivaren skall ta hänsyn till den enskildes önskemål i största möjliga mån. Omsorgsgivarna poängterade att de strävar efter att ge en sådan personlig omvårdnad som möjligt genom att få en personlig relation till omsorgsmottagaren. Det centrala i många svar från omsorgsgivarna var att de utgår från omsorgsmottagaren vid utförandet och en personlig relation möjliggör förmågan att anpassa hjälpen efter omsorgsmottagarens behov och önskan.

9.2. Resultatdiskussion

Utifrån redovisat kunskapsområde samt resultat av vår studie kommer vi här att föra en diskussion kring likheter och skillnader, samt våra hypoteser kring alternativa tolkningar.

Enligt tidigare forskning så påvisar studier att äldre upplever en större tillfredsställelse av att, på egen hand, ombesörja sina behov. Forskningen pekar också på att det finns en tendens till att besitta känslan av att vara till besvär om man väljer att motta hjälp från utomstående. Våra resultat påvisar inte denna känsla i samma mån och avviker, till viss del, från den tidigare forskningen. Våra informanter är beviljade hemtjänstinsatser av olika omfattning och de har olika form av behov. De är väl medvetna om det egna behovet av omsorg och påvisar inte känslan av att vara till besvär, det gäller den hjälp och stöd de erhåller i nuläget såväl som tanken på en mer omfattande hjälp om behovsbilden förändras.

Givetvis kan detta även sammankopplas med att våra informanter möjligtvis har en bra relation till hemtjänstpersonalen och att dessa arbetar effektivt med att bibehålla delaktigheten och självbestämmandet. Det kan följaktligen vara en förklaring som kan bidra

till att informanterna upplever att de har en markant självständighet kvar, att de därför inte drar den parallellen. Omsorgsmottagare som har en acceptans i samband med sin livssituation har större förmåga att uppleva meningsfullhet enligt tidigare forskning. Forskningen visar även på att en stor del av känslan gällande meningsfullhet i tillvaron utgår från den enskilda personens inre och att det därmed kan finnas svårigheter för utomstående att påverka den känslan. I och med detta kan man även dra slutsatsen att det blir en svårighet för en omsorgsgivare att främja en meningsfull tillvaro för en omsorgsmottagare, om denne inte har accepterat sin situation. Möjligen är så fallet, i likhet med den tidigare forskningen ser vi att inom de områden där vi kan utläsa en acceptans gällande de enskilda informanternas livssituation så finner vi också en känsla av att de har funnit en meningsfullhet.

I denna studie sökte vi påvisa en existerande skillnad på behov och meningsfullhet, även om det givetvis bidrar till grunden för att uppleva meningsfullhet genom att man får sina behov tillfredsställda. Begreppet *meningsfullhet* kom inte att regleras i socialtjänstlagen fören beslutandet om lag (2010:427), vilket bidrog till vår förståelse om att det tillskrivs en skillnad mellan behov och meningsfullhet. De biståndshandläggare som deltog i vår studie hade någorlunda liknande åsikt även om de inte ansåg att meningsfullhet kan frambringas genom hemtjänstinsatser. Anledningen till detta kan vara att de hänvisar till meningsfullhet som en inre känsla och som därmed inte kan påverkas av utomstående.

En trygghetskänsla antas, enligt studier och forskning, bidra till en meningsfull tillvaro och det påtalas även vikten av trygghet i samhället som exempelvis tillgång till yttre trygghetsfaktorer. Det verifieras även i våra resultat när våra informanter påtalar att de främsta aspekter som bidrar till en trygghetskänsla är deras boende, anhöriga och vänner, vetskapen om att personal från hemtjänsten kommer till dem på specifika tider samt att det finns möjlighet att larma via ett trygghetslarm vid behov.

Likheter med våra resultat och tidigare forskning finner vi även i frågan om boende. Utifrån tidigare studier så framgår det att det är av vikt att få bo kvar i det egna hemmet trots att det kan finnas ett, mer omfattande, omvårdnadsbehov. Delar av vår studie hänvisar även till liknande resultat, en av våra informanter visade en stark vilja till att bo kvar i det egna hemmet även om hennes behov av omvårdnad kan tänkas förändras i framtiden. Ytterligare en informant valde att byta boendeform då hans behov av hjälp kraftigt förändrades i samband med ett sjukdomsförlopp. Beslutet togs på grund av ett stort omsorgsbehov och i samband med att dennes partner drabbades av nedsatt hälsa och han känner ett välbefinnande och en trygghet i sitt nuvarande boende. Genom hans berättelse får

vi däremot känslan av att det hade varit önskvärt att bo kvar i det gemensamma hemmet med hans hustru om möjligheten hade funnits.

Enligt våra resultat är den sociala sfären viktig som grunden för en meningsfull vardag, även vikten av att få vara ensam bör tas i beaktande om det finns en sådan önskan.

9.3. Sammanfattande metoddiskussion

En problematik som bör tas upp för diskussion är hur vi valde att utföra urvalet av de omsorgsmottagare som deltog i vår studie. Urvalsmetoden kan verka problematisk då hemtjänstpersonalen kunde hänvisa oss till omsorgsmottagare på olika grunder. Möjligheten fanns att personalen hänvisade oss till omsorgsmottagare som de ansåg hade förutsättningar för att bidra med relevant information enligt våra urvalskriterier. Möjligheten fanns också att de medvetet eller omedvetet undvek att välja omsorgsmottagare som är alltför kritiska eller som de har relativt god kontakt med. Efter genomförandet av intervjuer med de omsorgsmottagare som deltog i studien fann vi det tydligt att dessa informanter bidrog med relevant information för studiens syfte. Det styrktes då informanterna bidrog med positiva samt negativa aspekter på verksamheten.

Vad det gäller vår avsaknad av erfarenhet bör även det tas upp till diskussion. Planeringen och utförandet av intervjuerna hade kunnat ske mer fördelaktigt och effektivt om vi hade haft en större kunskap kring forskningsprocessen.

9.4. Förslag till fortsatt forskning

Dagens äldreomsorg är en föränderlig verksamhet trots att äldre människors behov av hjälp och stöd i vardagen ständigt har existerat. Det som däremot har förändrats i samhället är synen på vem som skall tillgodose den äldres behov. När det finns valmöjligheter, både vad gäller möjliga insatser såväl som kommunala och privatiserade verksamheter, krävs en medvetenhet och en delaktighet av den enskilde. Vilken möjlighet har en enskild, som inte själv kan uttrycka sin vilja eller få den förmedlad via anhöriga, att uppnå meningsfullhet i en verksamhet som grundar sig på samverkan och delaktighet? I denna studie ligger fokus vid meningsfullhet och behov, men det finns en mångfald av begrepp som är av värde att belysa för att studera den rådande äldreomsorgen. Som förslag till fortsatt forskning rekommenderar vi även att belysa huruvida tillfredsställelsen av behov och främjandet av meningsfullhet utifrån privata verksamheter kan ställas i relation till det kommunala alternativet.

10. Litteraturförteckning

- Andersson, K. (2007) *Omsorg under förhandling – om tid, behov och kön i en föränderlig hemtjänstverksamhet*, Print och Media: Umeå
- Aspers, P. (2005) Identitetsformation i sociala konfigurationer, *Scandinavian Journal of Social Theory*, 6:2, 41-57.
- Aspers, P. (2007) Interaktionssociologiska perspektiv. I C. Edling & J. Rydgren (red.) *Social handling och sociala relationer* (s.147-169). Natur & Kultur: Falun
- Astvik, W. (2003) *Relationer som arbete – förutsättningar för omsorgsfulla möten i hemtjänsten*, Arbetslivsinstitutet: Stockholm
- Blennerger, E. (2005) *Etik i socialpolitik och socialt arbete*, Studentlitteratur AB: Lund
- Blennerger, E. & Johansson, B. (2010) *Värdigt liv och Välbefinnande*, Fortbildning i Stockholm AB: Stockholm
- Butler, J. & Ciarrochi, J. (2007) Psychological acceptance and quality of life in the elderly, *Quality of Life Research*. Vol. 16:4, 607-615.
- Edling, C. & Rydgren, J. (red.) (2007) *Social handling och sociala relationer*, Natur & Kultur: Falun
- Elmér, Å., Blomberg, S., Harrysson, L. & Petersson, J. (2000) *Svensk socialpolitik*, Studentlitteratur AB: Lund
- Elofsson, S. (2005) Kvantitativ metod. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red.) *Forskningsmetoder i socialt arbete* (s. 59-89). Studentlitteratur: Lund
- Esaiasson, P. Gilljam, M. Oscarsson, H. & Wängnerud, L.(2012) *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Norstedts Juridik AB: Vällingby
- Hilmarsson, H. (2010) *Samtalet med känslomässig intelligens - En handledning i konsten att samtala*, Studentlitteratur AB: Lund
- Johannesen, A. Petersen, J. & Avlund, K. (2004) Satisfaction in everyday life for frail 85-year-old adults: a Danish population study. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, Vol. 11 (4), 3-11

- Knight, C. Haslam, A. & Haslam, C. (2010) In home or at home? How collective decision making in a new care facility enhances social interaction and wellbeing amongst older adults, *Ageing and Society*. Vol. 30 (08), 1393-1418
- Larsson, S. Lilja, J. & Mannheimer, K. (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*, Studentlitteratur AB: Lund
- Larsson, S. Sjöblom, Y. & Lilja, J. (red.) (2008) *Narrativa metoder i socialt arbete*, Studentlitteratur AB: Hungary
- Mellström, M. (2006) *Dokumentation och rättssäkerhet inom äldreomsorgen*, Studentlitteratur AB: Lund
- Norström, C. & Thunved, A. (2011) *Nya sociallagarna*, Norstedts Juridik AB: Vällingby
- Patton, Q M. (2002) *Qualitative Research & Evaluation Methods*, Sage Publications: United States of America
- Payne, M. (2005) *Modern teoribildning i socialt arbete*, Natur & Kultur: Falun
- Sims-Gould, J. & Martin-Matthews, A. (2010) We share the care: family caregivers' experiences of their older relative receiving home support services, *Health and Social Care in the Community*, 18(4), 415–423.
- SFS 2010:427 Lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453). Hämtad från www.lagen.nu/2001:453 20131029
- Socialstyrelsen (2013) Den äldres röst – Instrument med nationellt fackspråk för Behov Av Stöd (BAS), Socialstyrelsen: Stockholm
- Socialtjänstlagen SFS 2001:453. Hämtad från www.lagen.nu/2001:453 20131203
- SOSFS 2012:3, *Värdegrunden i socialtjänstens omsorg om äldre*, Socialstyrelsen
- SOU 2008:51, *Värdigt liv i äldreomsorgen*, Edita Sverige AB: Stockholm
- Svedberg, L. (2007) *Gruppsykologi – Om grupper, organisationer och ledarskap*, Studentlitteratur AB: Lund
- Szebehely, M. (red.) (2005) *Äldreomsorgsforskning I Norden – En kunskapsöversikt*, TemaNord 2005:508, Nordiska ministerrådet: Köpenhamn

Tornstam, L. (2010) *Åldrandets socialpsykologi*, Norstedts: Finland

World Health Organization Regional Office for Europe (WHO) (2012) *Health 2020 Leadership for health and well-being in 21st century Europe – Health and well-being – a common purpose, a shared responsibility*.

Võsu, E. (2010) Metaphorical analogies in approaches of Victor Turner and Erving Goffman: Dramaturgy in social interaction and dramas of social life, *Sign Systems Studies*. Vol. 38 Issue 1/4, p130-166.

Bilaga 1.

Socialtjänstlagen

1 kap. § 1 *Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Socialtjänstlagen skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser. Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.* (Norström & Thunved 2011)

3 kap. § 6 stycke 1 *Socialnämnden bör genom hemtjänst, dagverksamheter eller annan liknande social tjänst underlätta för den enskilde att bo hemma och att ha kontakt med andra.* (Norström & Thunved 2011)

4 kap. § 1 *Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Vid prövningen av behovet av bistånd för livsföringen i övrigt får hänsyn inte tas till den enskildes ekonomiska förhållanden om rätten att ta ut avgifter för biståndet regleras i 8 kap. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.* (Norström & Thunved 2011)

5 kap. § 4 *Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.* (Norström & Thunved 2011)

5 kap. § 5 *Socialnämnden ska verka för att äldre människor får goda bostäder och ska ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service. Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.* (Norström & Thunved 2011)

11 kap. § 1 *Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.* (Norström & Thunved 2011)

Bilaga 2.

Vi är två socionomstudenter, Therese och Rebecka, från högskolan i Gävle. Vi skriver en examensuppsats där vi kommer att studera i vilken grad en omsorgsmottagare upplever en meningsfull tillvaro utifrån beviljade hemtjänstinsatser i kombination med hur möjligheten att påverka hemtjänstinsatserna ser ut för den enskilde och biståndshandläggare. Vi söker nu biståndshandläggare som kan tänka sig att medverka i studien. Intervjuerna planeras att äga rum i slutet av november/ början av december.

Frågorna vid intervjutillfället kommer att utgå från en halvstrukturerad intervjuguide vilket innebär att du kommer att kunna tala fritt utifrån förberedda frågor som vi ställer till dig. Du behöver inte förbereda dig inför intervjun på något särskilt vis utan endast komma som du är och svara på våra frågor utifrån bästa förmåga. Inga svar ses som felaktiga!

Vid genomförandet av intervjuerna kommer vi att spela in samtalet, detta för att vi ska kunna lyssna aktivt vid intervjutillfället samt för att ges möjligheten till att gå tillbaka och lyssna på materialet flera gånger. Du har rätt att närsomhelst avbryta din medverkan i studien. Allt intervjumaterial kommer att behandlas konfidentiellt vilket betyder att händelser som kan härledas till dig som person kommer att förändras för att din identitet skall skyddas (du kommer alltså inte att återges med namn i studien). Materialet kommer efter studiens examineringsstillfälle i januari 2014 att förstöras och studien kommer sedan att återfinnas vid Högskolan i Gävles databas. Det kan även vara relevant för dig att veta att endast valda delar av det som framkommer vid intervjutillfället kommer att återges i den färdiga studien.

Vi är tacksamma för ditt deltagande! Om du vill delta eller känner att du har frågor kring vår studie kontakta oss gärna. Therese Bastbacken vsn10tbn@student.hig.se, Rebecka Hallgren vsn10rao@student.hig.se

Bilaga 3. Intervjuguide - Biståndshandläggare

Ålder/kön/utbildning/antal år i yrket

En meningsfull vardag

Vad innebär en meningsfull tillvaro för er, personligen och professionellt?

Hur ser du på innebörden av en meningsfull tillvaro för brukare?

På vilket sätt tar du hänsyn till känslan av meningsfullhet i dina bedömningar?

Hur ser du på dina möjligheter att uppfylla brukarnas önskemål? Vilka önskemål kan du uppfylla? Vilka önskemål kan du inte uppfylla? Hur skulle du önska att det var?

Hur tänker du kring anhöriga? Gemenskap med andra? Vilken roll spelar detta för brukarna?

Hur tänker du kring att bevilja serviceinsatser för att brukaren ska ha energi över till annat?

Vilken roll spelar bostadsanpassning för brukarnas livskvalité?

Lagar och riktlinjer, organisationen

Tycker du att lagarna och riktlinjerna är en begränsning, stöd eller både och? Hur hade du velat att det skulle se ut?

Hur stor roll spelar kommunens ekonomi för vilka insatser som beviljas?

Kan man på något sätt tänja på reglerna för att uppfylla brukarens behov/livskvalitet? Kan ni göra det och på vilket sätt?

Går synen på livskvalitet att förena med lagar och riktlinjer? Hur skulle du vilja att det såg ut?

I lagen står det om skälig levnadsnivå, hur bedöms detta? Går livskvalitet och skälig levnadsnivå att förena?

Bilaga 4. Intervjuguide – Omsorgsgivare

Ålder/kön/utbildning/antal år i yrket

Hemtjänsten som arbetsplats

Vilken information om hjälpen får du utifrån beslut från handläggare? Skriftligt, muntligt?

Brukar du meddela i förväg om tillfälliga förändringar till omsorgsmottagaren? T.ex. förseningar, personaländringar.

Vad är målet med ditt arbete?

Vad anser du vara viktigt i ditt arbete och vad anser du vara mindre viktigt?

Hur stora möjligheter har du att påverka till arbete?

Hur skall man vara för att vara professionell?

Hur vet du vad som är det rätta sättet? Hur har du lärt dig det?

Uppfattning om hjälpbehov och förväntningar på hjälpen

Hur anser du att biståndshandläggarens beslut är anpassat efter omsorgsmottagarens behov?

Tar du hänsyn till omsorgsmottagarens åsikter och önskemål om hur hjälpen skall utföras?

Tror du att omsorgsmottagaren känner en trygghet i att bo hemma med stöd från hemtjänsten?

Ekonomi/Avgifter

Tror du att ekonomin har någon betydelse för vilken hjälp den äldre tar emot?

Bilaga 5. Intervjuguide – Omsorgsmottagare

Ålder/kön

Den första kontakten

Hur fick du veta att du kunde vända dig till äldreomsorgen?

Vad gjorde att du bestämde dig för att kontakta äldreomsorgen?

Hur länge har du haft hjälp från hemtjänsten?

Tycker du att du har fått bra information om de hemtjänstinsatser som finns att få?

Skulle du önska att du fått del av informationen på ett annorlunda sätt?

I mötet med biståndshandläggaren, upplevde du att du fick gehör för dina önskemål?

Hjälpinsatser

Vilka hjälpinsatser har du från hemtjänsten idag?

Anser du att du får tillräckligt med hjälp? Om inte, hur löser du det?

Hur tänker du kring att behöva hjälp?

Vad vill du absolut klara av själv?

Vilka insatser från hemtjänsten skulle du vilja ha om du fick önska helt fritt? Bortse från de insatser som finns att välja mellan, vad skulle vara ultimat för dig?

Meningsfull tillvaro

Vad innebär en meningsfull tillvaro för dig?

Upplever du att du har en meningsfull tillvaro idag? Om ja, på vilket sätt? Om inte, vad saknas?

På vilket sätt bidrar hemtjänstpersonalen?

Ger hemtjänsten en känsla av trygghet? På vilket sätt? (Att veta att de kommer, trygghetslarm)

Vad skulle kunna öka din trygghet?

Tillfredsställelse med boendemiljön

På vilket sätt spelar boendemiljö och området för roll för en känsla av meningsfullhet i vardagen?

Tillfredsställelse med den ekonomiska situationen

Har din ekonomi någon betydelse för vilken hjälp du tar emot?

Relationer

Hur ser ditt nätverk ut? Vänner, parrelation?

Frihet

Känner du att du kan bestämma över din vardag?

Bidrar hemtjänstpersonalen till att du upplever frihet i vardagen?